

Освіта, що зорієнтована на особистість базується на концепції творення людини: усвідомлення людиною самої себе, свого образу як неповторної індивідуальності, що є суб'єктом культури, життєтворчості, культуротворчості, а також соціалізації.

У новій парадигмі освіти головне не формувати і навіть не виховувати людину, а розвинути людину в людині, розвинути в ній можливості самореалізації, самопізнання, самовдосконалення, саморозвитку, самовизначення, самовиховання. Формування в суб'єкта здатності й бажання усвідомлювати себе як особистість, культивувати в особистості цінність іншої людини, утверджувати педагогом-психологом позитивну особистісну сутність вихованців як альтернативу негативним оцінкам їх поведінки розглядається як один із можливих шляхів соціалізації, зорієнтований на реалізацію особистості.

Сучасна українська система освіти ставить завдання забезпечення якісної освіти впродовж життя. Досягнення цієї цілі стане реальністю, якщо нова модель освіти домінуватиме в свідомості і практиці сучасних працівників сфери освіти, а розширення автономії, посилення взаємо-

дії з роботодавцями, забезпеченість комп'ютерною технікою та інші необхідні умови життєдіяльності українських ВНЗ стануть реальністю.

Отже, забезпечення якості освітніх послуг не можливе без плекання творчої особистості, створення умов для її повноцінного фізичного, інтелектуального, духовного розвитку. Нова модель освіти, що базується на синергетичному підході, на нашу думку, здатна забезпечити виховання і самовиховання творчої, конкурентоспроможної особистості з критично-креативним мисленням, національно усвідомленої, толерантною, з знанням множинності суб'єктивних картин світу.

1. Большой энциклопедический словарь: философия, социология, религия, эзотеризм, политэкономия / Главн. научн. ред. и сост. С. Ю. Соловников. – Мн.: МФЦП, 2002. – 1008 с. 2. Новейший философский словарь / Сост. А. А. Грицанов. – Мн.: Изд. В. М. Скакун, 1998. – 897 с. 3. Федорова М. А. Педагогическая синергетика как основа моделирования и реализации деятельности преподавателя высшей школы. Дисс. ... канд. пед. наук. – Ставрополь, 2004. – 147 с. 4. Шаронин Ю. В. Психолого-педагогические основы формирования качеств творческой личности в системе непрерывного образования: (Синергет. подход). – М.: МГИУ, 1998. – 321 с.

Тетяна Воропаєва

Українська спільнота крізь призму культурно-світоглядних трансформацій

Автор аналізує соціокультурні трансформації базових характеристик української спільноти. В статті розглядається взаємодія соціокультурних та етнонаціональних процесів, аналізуються проблеми ідентичності українців у контексті соціокультурних трансформацій.

The author examines socio-cultural transformation of the main features of Ukrainian community. The article is also looks through the interaction between the socio-cultural and ethno-national processes. The problems of identification of Ukrainians in the context of socio-cultural transformations are also analyzed in the article.

У цьому році завершується п'ятирічна робота над науковою темою Центру українознавства «Дослідження соціокультурних перетворень в історичному досвіді та сьогоденні української спільноти». Ця наукова проблема набуває особливої гостроти й актуальності в умовах суттєвої активізації глобалізаційних процесів у світі.

Відомо, що соціокультурні трансформації досліджували вчені багатьох країн світу в рамках культурології, соціології, а також соціальної, культурної, філософської, історичної та політичної антропології. Аналіз специфіки різноманітних соціокультурних трансформацій представлений у працях таких вчених, як М. Абелес, М. Арчер, У. Бек, Д. Белл, Р. Будон, І. Валлерстайн, М. Вебер, Е. Внук-Липинські, Й. Гейзінга, Е. Гідденс, А. Гінгрих, Е. Дюркгейм, Ш. Ейзенштадт, Р. Інглехарт, Н. Луман, К. Манхейм, Д. Маркус, Т. Маршалл, Дж. Мід, М. Мід, Е. Мокрицький, Е. Муньє, Д. Пантіч, К. Поланьї, К. Поппер, А. Р. Рамос, Н. Смелзер, П. Сорокін, Д. Старк, О. Тоффлер, А. Турен, Х. Ф. Фермойлен, Е. Фромм, Ф. Хайєк, С. Хантінгтон, П. Харвей, О. Шпенглер, П. Штомпка, Л. Аза, В. Андрущенко, В. Астахова, С. Бабенко, В. Бакіров, М. Бахтін, А. Вишневецький, Л. Герасіна, Є. Головаха, Л. Губерський, А. Гуревич, А. Данілов, Т. Заславська, М. Каган, В. Карасьов, С. Катаєв, О. Куценко, М. Лапін, С. Макеєв, Е. Маркарян, О. Навроцький, Н. Наумова, В. Оссовський, Н. Паніна, В. Пилипенко, І. Попова, Є. Подольська, В. Радаєв, А. Ручка, Л. Сокурянська, Л. Сохань, Н. Тихонова, В. Хмелько, Ю. Чернецький, Н. Черниш, М. Шабанова, І. Шеремет, В. Ядов, О. Якуба та інші відомі вчені [2; 5; 7; 8; 9; 10; 11; 12].

Відомо, що П. Сорокін розумів «соціокультурне» як надорганічні явища, що включають до себе «мову, науку, філософію, релігію, мистецтво, ...право й етику, мораль і манери, технічні винаходи та процеси, ...а також соціальні інститути» [10, с. 99–100]. П. Штомпка писав про культурні та соціальні виміри «соціокультурного поля» [12, с. 27]. Л. Сокурянська визначає категорію «соціокультурне» як таку взаємодію між індивідами (або групами індивідів) у всіх сферах їхньої життєдіяльності, що передбачає співвимір, єдність тих чи інших культурних феноменів (перш за все норм та цінностей), які інтерналізовані цими індивідами (або групами), та певних соціальних конструктів (структур), в яких ці культурні феномени (сміслові конструкції) виявляються [9, с. 121–123]. Виходячи з цих позицій ми вважаємо, що соціокультурні трансформації – це відносно самостійні і доволі різноманітні процеси змін в культурі соціуму, а також в нормах, цінностях, ментальності, свідомості, світогляді як індивідуальних, так і колективних суб'єктів.

На основі опитування 40 викладачів КНУ імені Тараса Шевченка (які працюють на біологічному, механіко-математичному, радіофізичному, хімічному, історичному й філософському факультетах, а також на факультетах психології і соціології) та проведеного контент-аналізу сучасних енциклопедій і словників, якими користуються українські науковці, нами було встановлено, що поняття «*трансформації*» (яке перекладається як «зміни, перетворення») є *більш широким*, ніж поняття «*перетворення*» (під яким розуміють переважно *кардинальні, радикальні зміни*, наприклад, перетворення однієї речовини на іншу і яке ви-

користовується *переважно у природничих науках*). Саме тому науковці частіше використовують поняття «*трансформаційні процеси*», а не поняття «*процеси перетворень*».

На жаль, сьогодні часто зустрічаються наукові статті, які містять у назві слова «соціокультурні трансформації», але в текстах цих статей не тільки не йдеться про ці трансформації, але й відсутні самі слова «соціокультурне», «соціокультурний», «трансформації». Окрім цього, з'явилась тенденція до спрощеного розуміння соціокультурних трансформацій, коли їх тлумачать виключно як процеси модернізації або як процеси культуротворення й етнозбереження. Зазначаючи ще кілька років тому, що сучасні дослідники часто плутають поняття «трансформація» і «модернізація» (не відчуваючи між ними різниці), Л. Сокурнянська справедливо підкреслила, що головна відмінність у змісті цих понять полягає у тому, що модернізація – це зміни, які мають конкретний напрямок – відтворення інституціонального порядку сучасних західних суспільств, в той час як трансформаційна парадигма акцентує увагу не на подібності суспільств, а на їхніх відмінностях; модернізація – це переважно свідоме регулювання суспільних процесів, трансформація вбирає до себе й спонтанні прояви [9, с. 121–124].

Отже, і П. Штомпка (який визначає трансформацію як якісні перетворення суспільства, кардинальні зміни його сутнісної якості), і Т. Заславська (яка розробила концепти «трансформаційна структура суспільства», «трансформаційна активність», «суб'єкти трансформаційної активності», «динамічний потенціал»), і Л. Сокурнянська (а також багато інших вчених) вважають поняття «соціокультурні трансформації» більш широким, ніж поняття «модернізація». Цієї ж думки дотримуються В. Головка [3] і В. Горбатенко, який показав специфіку модернізаційних імпульсів в історичній ретроспекції України [4]. До того ж багаторічні міждисциплінарні дослідження експертів Фонду імені Ф. Еберта в Росії та Україні (див. Звіти Фонду за 2004–2009 рр.) свідчать не тільки про «перервану, відкладену модернізацію України», але й про поглиблення процесів *демомодернізації* в Росії та Україні, оскільки і російські, і українські олігархи орієнтуються переважно на максимальне використання «промислового ресурсу СРСР», без його модернізації, а величезна кількість промислових підприємств, які можна було модернізувати після розпаду СРСР, були просто знищені після відомої «прихвизації», оскільки обладнання цих підприємств нові власники просто продали як металолом.

Отже, *соціокультурні трансформації*, що відбуваються на теренах України, можна визначити як процеси постійних якісних змін різних соціокультурних систем суспільства, які детерміновані як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками, і можуть тривати від кількох років (швидкі, революційні, зміни) до кількох сотень років (повільні, еволюційні, зміни). Ці процеси відбуваються поетапно, мають власну логіку і ресурси. Головним вектором соціокультурних трансформацій, що відбуваються на теренах України, є *пострадянський* (посткомуністичний, посттоталітарний, постколоніальний) *вектор*. Є. Головаха одним з перших проаналізував етапи соціокультурної трансформації в Україні, розглядаючи різні моделі соціокультурних трансформацій в Україні («маятникові», «бумерангові» та ін.) [2]. Цікаві дослідження соціокультурних трансформацій в Росії представлені працями А. Данілова, В. Карасьова і М. Лапіна [5; 7; 8].

Ґрунтовне теоретико-емпіричне дослідження специфіки соціокультурних трансформацій, що відбувалися й відбуваються в українському соціумі, проведене в рамках наукової теми Центру українознавства, дозволяє зробити наступні висновки:

1. «*Соціокультурне*» не є простим об'єднанням усіх соціальних та культурних феноменів. Це поняття, яке відображає цілісність «соціальної сукупності», що спаяна в єдину цілісність світом культури, який не існує поза своїм живим носієм – людиною. Економіка, право, релігія, політика, культура, мистецтво являють собою цілісну мережу взаємопереплетінь. Але існує так званий «світ світів» (Ф. Бродель), тобто соціокультурна реальність, що виростає з людини як цілісної істоти. Вся дійсність постає при цьому як соціокультурна реальність, внутрішніми вимірами якої є картина світу, ментальність, образ світу, світогляд, оцінки, цінності, ідеали, норми, стереотипи, настанови, способи сприймання природи, простору й часу тощо. Вся соціальна, культурна, релігійна, правова, економічна, політична поведінка людини (як члена певної спільноти) зумовлюється цими вимірами, які закладені конкретною історичною, соціальною та етнокультурною традицією у свідомості, підсвідомому та несвідомому кожної людини. Ці виміри можуть бути явними і латентними, можуть проявлятися довільно і спонтанно, вони можуть змінюватися самою людиною або колективним суб'єктом в процесі суспільної практики. Соціокультурна реальність фактично створюється самою людиною як тілесно-душевно-духовною цілісністю.

2. Український соціум – це соціокультурна реальність, яка знаходить своє втілення і прояв як у вигляді спільнотного, так і у вигляді суспільного (необхідно обов'язково враховувати запроваджене Ф. Тьонісом розрізнення понять «суспільство» та «спільнота», що базується на двох різних типах соціального зв'язку). Якщо спільнота є результатом спільного природного буття й взаємодії людей, пов'язаних однаковим походженням, подібними поглядами, спільною долею та устремліннями, то суспільство є продуктом цілеспрямованої діяльності раціонально організованих інститутів і базується на конвенції, угоді, спільних інтересах тощо (найсучасніші філософські й соціологічні енциклопедичні словники визначають суспільство через категорію «соціально-історичний організм»).

3. Основними *соціокультурними процесами* є культуротворення, смислопородження, традиціоналізація, інновація, консолідація, інтеграція, ритуалізація, символізація, унормування, синкретизація, аксіологізація, меморіалізація, гармонізація, ідеологізація, солідаризація, модернізація, демократизація, лібералізація, секуляризація, індивідуалізація, партикуляризація, інтелектуалізація, суверенізація, урбанізація, патерналізація, уніфікація, політизація, плюралізація, поляризація, радикалізація, маргіналізація, масифікація, прагматизація, інформатизація, регіоналізація, глобалізація, а також міфологізація і деміфологізація, сакралізація і десакралізація, централізація і децентралізація тощо. Але соціокультурна сфера репрезентована не тільки соціокультурними процесами, але й створеними людиною речами, знаряддями праці, інструментами тощо.

4. Сучасне українознавство як інтегративна система знань, що розвивається в рамках постнекласичної науки, не дозволяє редукувати культуру ні до матеріального, ні до соціального, ні до духовного пласта реальності. Отже, українську культуру необхідно розглядати як багатопланову, багатопланову і багатовимірну реальність, яка охоп-

лює побутову і археологічну, землеробську і господарську, звичаєву і епічну, релігійну і комунікативну, екологічну і економічну, художню і моральну, педагогічну і наукову, філософську і світоглядну, когнітивну і конативну, політичну і правову, міську і сільську, етнічну і національну культури тощо.

5. Всі *етнічні та націєтворчі* процеси дуже тісно пов'язані з *соціокультурними*. Проте соціокультурні процеси є більш динамічними, ніж етнонаціональні. При цьому можна говорити про наступні *історичні тенденції*: а) тенденція до поступової гуманізації, індивідуалізації та демократизації українського суспільства; б) тенденція до урізноманітнення форм історичного активізму української спільноти і української людини та збільшення ролі індивідуальної ініціативи в історичному процесі; в) тенденція до посилення ролі ноосферного начала у здійсненні історичного процесу; г) тенденція до зростання інформаційної насиченості поля соціокультурної і міжнаціональної взаємодії; д) тенденція до зміцнення і розширення як індивідуальної, так і колективної суб'єктності українців.

6. Системне вивчення багатьох українознавчих проблем в контексті соціокультурних, етногенетичних і націєтворчих процесів має відбуватися цілісно (не розриваючи племінний, етнічний і національний етапи розвитку українців), з урахуванням *системотворчої ролі* аксіологічного і ноетичного (смыслового) вимірів. Сучасні українознавчі дослідження передбачають *комплексне вивчення* різних форм *соціокультурної активності* української спільноти і української людини (поведінки, діяльності, творчої активності тощо), які забезпечують різноманітні взаємозв'язки українців зі своєю країною. Обов'язкове поєднання теоретичних та емпіричних досліджень унеможливить продукування неадекватних тверджень і ненаукових висновків (наприклад, про нібито суцільну інтроверто-

ваність і меланхолійність українців та про неможливість їхньої однозначної цивілізаційної самоідентифікації).

7. *Спільнота* – це об'єднання людей, згуртованих спільними умовами життя, метою, інтересами, цінностями; це велика, складно організована група людей, яка виділяється на основі певних соціальних ознак (вікова, статева, станова, класова, етнічна належність тощо) та існує у спільному просторі й часі. Аналіз українського досвіду спільнотного згуртування показує, що цей досвід був як негативним, так і позитивним; що в українців є власне бачення шляхів розв'язання проблем українського соціалізму та спільної ідентичності; що на теренах України існували найрізноманітніші спільноти (родові, родинні, духовно-споріднені, територіальні, селянські господарські спільноти, релігійні, оборонно-військові, виробничо-ремісницькі, корпоративні, станові, повстанські, громадські спільноти тощо). *Етнонаціональні трансформації української спільноти* почались з її племінного етапу (процес *етнізації* праукраїнських племен тривав з V ст. до IX–X ст.), продовжились на етапі етнічного (який тривав з IX–X ст. до XVI–XVII ст.) та національного розвитку (*націєзація* українського етносу розпочалась у XVI–XVII ст., але процес націєтворення триває й нині).

8. У проведеному дослідженні емпірично були простежені *трансформації ціннісних орієнтацій* молоді [1, с. 73–85]. Для цього була застосована методика вивчення ціннісних орієнтацій М. Рокіча. Досліджуваним було запропоновано проранжувати 18 термінальних цінностей по порядку їхньої суб'єктивної значущості. В Таблиці 1 представлені приписані ранги, в основі яких лежать середні рангові значення 18-ти термінальних цінностей (N=14000):

Проведене дослідження дозволило виявити деякі закономірності *динаміки ціннісних орієнтацій молоді* під впливом соціокультурних трансформацій суспільства: досить помітними є зсуви орієнтацій молоді з пацифістських

Таблиця 1. Динаміка ціннісних орієнтацій студентів

Ціннісні орієнтації	Середні рангові місця					
	1983–1987	1988–1992	1993–1997	1998–2002	2003–2007	2008–2010
Суспільне визнання	6	9	9	9	12	14
Творчість	12	15	15	14	15	13
Пізнання	8	7	10	8	11	10
Щасливе сімейне життя	5	3	4	4	3	3
Друзі	4	4	5	5	4	5
Здоров'я	7	5	1	1	1	1
Цікава робота	9	8	7	6	7	6
Кохання	3	2	3	2	2	2
Мир у світі та країні	1	1	6	7	9	15
Життєва мудрість	13	11	11	10	10	11
Активне діяльне життя	2	6	2	3	5	4
Свобода	16	14	12	11	8	8
Самостійність	10	10	8	12	13	9
Краса природи і мистецтва	15	18	17	18	17	18
Рівність	14	12	13	16	16	16
Впевненість в собі	11	13	14	13	6	7
Матеріально забезпечене життя	18	17	16	15	14	12
Задоволення	17	16	18	17	18	17

та етичних цінностей на ділову активність та прагматичні й матеріальні цінності. Простежується динаміка ціннісних пріоритетів молоді в умовах соціально-економічної кризи (коли зростає значимість цінностей «активне, діяльне життя», «цікава робота», «матеріально забезпечене життя») і в умовах відносної економічної стабільності (коли зростає значимість цінностей «пізнання» і «творчість»). Виявлено поступове зростання «ваги» таких цінностей, як «здоров'я», «впевненість в собі», «свобода», «цікава робота». Саме ці ціннісні орієнтації молоді можна конструктивно використати в якості важливого *демократичного трансформаційного ресурсу* українського суспільства.

9. Досить помітними є *ментальні й характерологічні трансформації*, які відбуваються упродовж останніх 20 років. В Україні триває деструктивна майнова і фінансова реструктуризація суспільства; продовжується політична плюралізація і демократизація соціуму; в колективній ментальності суперечливо поєднуються залишки соціалістичних установок і патерналістських уявлень з потягом до вільного підприємництва; актуалізується готовність до ризику та конкурентної взаємодії; повільно зростає особиста відповідальність, колективна та індивідуальна суб'єктність; зміцнюються демократичні орієнтації та горизонтальний колективізм; починається переорієнтація від пристосування, самообмеження і виживання до саморозвитку і досягнень, проте нестабільність соціально-економічного й суспільно-політичного розвитку країни, економічна криза, подорожчання життя населення, нескінченні політичні баталії, відсутність конструктивних дій опозиції, падіння довіри до всіх гілок української влади не сприяє консолідації українського суспільства. Найбільш деформованими є суб'єктні риси українського національного характеру, але й вольові риси зазнали потужного деструктивного впливу, адже у сучасних українців домінує не наступальна воля, а стримуюча.

10. Відбуваються *трансформації української політичної культури* (від авторитарного типу до демократичного), української *організаційної культури* (від стратегій пристосування і уникання до стратегій співпраці й конкуренції), української *релігійної культури* (від самовизначень «я – православний», «я – католик» до самовизначення «я – християнин»).

11. Продовжуються *трансформації колективної ідентичності* громадян України (нівелюється пострадянська ідентичність, зростає етнічна, національна і європейська ідентичність (престижність громадянсько-політичної ідентичності зростає більш повільно на Сході й Півдні України, на відміну від Півночі, Центру та Заходу України); з другої половини 2001 р. почала стрімко зростати релігійна ідентичність, у 2006–2007 рр. виросло значення регіональної ідентичності. Упродовж 2010 р. було зафіксовано падіння рівнів розвитку національної та європейської ідентичності громадян України. Динаміка рівнів розвитку національної та європейської ідентичності громадян України за 2005–2010 рр. представлені в Таблиці 2 (N=5200):

12. Проведене дослідження показало що проблема формування спільної ідентичності громадян України тісно пов'язана з проблемою становлення цілісного світогляду у підростаючого покоління. Відомо, що *світогляд* – це не тільки сукупність знань про природний, соціальний і культурний світи, світогляд є ширшим від системи знань, він є головною «одиницею» взаємовідносин людини і світу, адже він інтегрує в єдину систему знання, уявлення, оцінки, переконання і ставлення. Сьогодні необхідно по-

Таблиця 2. Особливості рівнів розвитку національної та європейської ідентичності громадян України

Рівень розвитку національної та європейської ідентичності	Національна ідентичність		Європейська ідентичність	
	2005 рік	2010 рік	2005 рік	2010 рік
Високий	28%	23%	37%	28%
Середній	50%	41%	45%	39%
Низький	22%	36%	18%	33%

силити вплив сучасного українознавства на формування цілісного світогляду громадян України. На жаль, світогляд більшості українців (як і стратегія державного будівництва) за інерцією визначається марксистськими та постмарксистськими уявленнями, хоча марксистсько-ленінські, атеїстичні та класові уявлення посткомуністичної еліти маскуються сьогодні ліберально-демократичним та гуманістичним дискурсом. Українознавство здатне подолати негативний спадок комуністичного світогляду – деперсоналізацію, дегуманізацію, денаціоналізацію, деіндивідуалізацію людини, заідеологізованість, тоталітарність, репресивність, механістичність, антиекологічність і т. п. На відміну від комуністичного світогляду радянської людини, який був суперечливим, утопічним, зовнішньо-детермінованим (адже базувався на класовому підході та теорії марксизму-ленізму,) цілісний світогляд сучасної людини має бути несуперечливим, внутрішньо-узгодженим, реалістичним, внутрішньо-детермінованим. Саме тому *іманентним, автентичним ядром цілісного світогляду громадян України може бути українознавство*, яке допоможе адекватно інтегрувати людину у світ (через власний, автентичний український світ), надати їй найважливіших життєвих орієнтирів (через іманентні, вироблені власною спільнотою, орієнтири), подати дійсність у її різноманітних вимірах та виявленнях (через різноманітні виміри та вияви власної спільноти). Українознавство здатне не тільки окреслити необхідні *внутрішні зв'язки для забезпечення цілісності світогляду* як інтегрального духовного утворення, що синтезує знання і цілі, бажання й мотиви, вірування й сподівання людини, але й чітко *центрувати* складові світогляду (ідеали, цінності, переконання, принципи, ставлення, переживання, життєві норми, стереотипи, вірування, оцінки, погляди, уявлення) на основі принципів *людиноцентризму й україноцентризму*. Лише *цілісний і внутрішньо-центрований світогляд* є органічним, зрозумілим, аргументованим і логічно послідовним, оскільки дає змогу людині не тільки здобути достовірні відповіді на основні світоглядні питання, але й уможлиблює розгортання філософського осмислення світу та адекватне вирішення світоглядних проблем. Лише такий світогляд є і гуманістичним, і патріотичним, поєднуючи настанови як людиноцентризму, так і україноцентризму. Отже, позитивні *світоглядні трансформації* неможливі без залучення українознавства в систему національної освіти, адже без українознавчої компетентності неможливо сформувати цілісний світогляд громадянина України.

На основі спеціальних соціально-психологічних методів (основні з яких базуються на виявленні ментальних, характерологічних, ціннісних, ідентифікаційних та світоглядних параметрів) можна виявити різні *типи української людини*. В українському соціумі сьогодні чітко окрес-

люються кілька основних типів людини, але якщо порівняти ці показники за 2005 та 2010 роки, то можна помітити доволі суттєві соціокультурні трансформації, які представлені в Таблиці 3 (N=3000):

Позитивними соціокультурними трансформаціями є зменшення кількості респондентів, які репрезентують

Таблиця 3. Типи української людини: динаміка змін

Типи української людини	2005 рік	2010 рік
Європейська людина	14%	11%
Підприємницька людина	32%	16%
Людина опору	4%	4%
Кризова людина	10%	15%
Маргінальна людина	16%	17%
Людина споживання	5%	2%
Радянська людина	19%	12%
Розчарована людина	–	9%
Конформна людина	–	6%
Закрита (унікаюча) людина	–	8%

«радянську людину» і «людину споживання». *Негативними соціокультурними трансформаціями є зменшення кількості респондентів, які представляють «європейську людину», «підприємницьку людину», а також збільшення кількості респондентів, які репрезентують «кризову людину», «маргінальну людину», «розчаровану людину», «конформну людину», «закриту людину».*

Людина, відчужена від своєї держави та нації, дистанційована від довкілля, людина, яка втратила базові цінності й обереги та «розмила» етнокультурні обшири свого існування, людина, яка тікає від відповідальності, яка зорієнтована лише на мас-культурний варіант Постмодерну, і є споживачем виключно матеріальних благ, не може бути соціокультурним репрезентантом української перспективи. Така людина може виступити лише чинником істотного поглиблення загальної кризи в сучасній Україні. Найважливішими для української перспективи є «людина опору», «європейська людина» та «підприємницька людина». Доволі важливими для української перспективи і досить піддатливими для конструктивних соціокультурних трансформацій є «кризова людина», «маргінальна людина» та «розчарована людина». Найбільш байдужими до української держави, нації та української національної ідентичності є «людина споживання» та «радянська людина».

Проведені в рамках наукової теми Центру українознавства дослідження показали, що всі соціокультурні трансформації сучасного українського суспільства відбуваються в руслі світових тенденцій соціокультурного розвитку людства, враховуючи як позитивні, так і негативні аспекти. Динамічність і багатоваріантність соціокультурного розвитку *перехідних суспільств* (сутність перехідного періоду полягає в тому, що один тип організації соціальної сис-

теми трансформується в інший) зумовлює транзитивність і динамічність їхніх соціокультурних характеристик, що й було виявлено в нашому дослідженні, результати якого свідчать про те, що перехідним етапом у процесі трансформації закритих мілітаризованих суспільств пострадянських країн до відкритого, демократичного, громадянського суспільства є відкрите (але криміналізоване) суспільство, що поступово демократизується і самоорганізується. Постсучасне суспільство, яке формується в Україні фрагментарно, потребує: а) значної активізації соціальної енергії та інтелектуальних зусиль і спільноти, і окремих індивідів; б) якісної зміни ціннісних орієнтацій; в) формування і постійного вдосконалення духовного потенціалу суспільства; г) пошуку національної консолідації; д) розвитку соціального партнерства тощо.

Відомо, що С. Макеєв у 2003 р. на основі комплексного аналізу багатьох наукових праць висвітлив специфіку деяких етапів соціокультурної трансформації: «1651–1790 рр. – період поширення й утвердження культури індустріального суспільства на ґрунті засвоєння і модифікації досягнень епохи Відродження (140 років); 1871–1930 рр. період загострення суперечностей індустріального суспільства, початок його кризи (60 років); 1931–1985 рр. – період гострої кризи та розпаду індустріальної культури, виникнення її крайніх тоталітарних форм та подолання їх (55 років); 1986–2025 рр. – перехідний період до культури постіндустріальної цивілізації, відродження гуманізму, синтезу високої культури і високої технології (40 років)» [11, с. 108]. Але наукова спільнота Європи вже кілька років поспіль обговорює ситуацію, яка склалась в європейській соціогуманітаристиці після постмодерну («post-post-mo») [6]. Українська соціогуманітаристика не може стояти осторонь цих проблем, не може не досліджувати соціокультурні виміри подальшого поступу людської цивілізації в умовах «постмодернізму, який йде від нас» [6, с. 388].

1. *Воропаєва Т. С.* Ценностные трансформации в украинском обществе: социально-психологические аспекты / Т. С. Воропаева // *Личность в межкультурном пространстве*. – Ч. III. – М.: РУДН, 2009. – С. 73–85. 2. *Головаха Є. І.* Суспільство, що трансформується. Досвід соціологічного моніторингу в Україні / Є. І. Головаха. – К., 1997. – 320 с. 3. *Головоко В.* Російська модернізація: історіографія 2000-х років / В. Головоко // *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. – 2004. – № 12. – С. 24–33. 4. *Горбатенко В. П.* Модернізація українського суспільства у контексті сучасних цивілізаційних процесів: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра політ. наук. / В. П. Горбатенко. – К., 1999. – 38 с. 5. *Данилов А.* Переходное общество: проблемы системной трансформации / А. Данилов. – М., 1998. – 300 с. 6. *Доманска Э.* Философия истории после постмодернизма / Э. Доманска. – М.: «Канон+», 2010. – 400 с. 7. *Карасев В. И.* Социальная трансформация как предмет философского анализа: автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра филос. наук / В. И. Карасев. – М., 2000. – 40 с. 8. *Лапин Н. И.* Пути России: социокультурные трансформации / Н. И. Лапин. – М.: Смысл, 2000. – 194 с. 9. *Сокурская Л. Г.* Модернизация и постмодернизация ценностей студенчества: поколенческий анализ / Л. Г. Сокурская // *Методология социологического исследования: проблемы и новые тенденции: материалы международной научной конференции 28 ноября 2003 г., г. Минск* / под общ. ред. А. Н. Данилова, Д. Г. Ротмана. – Минск, 2004. – С. 121–126. 10. *Сорокин П.* Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин. – М.: Политиздат, 1992. – 543 с. 11. *Соціологія: навч. посіб.* / за ред. С. О. Макеєва. – [2-е вид., випр. і доп.]. – К.: Знання. 2003. – 454 с. 12. *Штомпка П.* Социология социальных изменений / П. Штомпка. – М., 1996.